

EN VISA OM ETT FÖRFÄRLIGT MORD

Anslag

Anna hade en olustig känsla i kroppen där hon låg i sängen. Innan hon sagt godnatt till nattgästen - " Rosengren - Den där gårdfarihandlaren " , hade han gett henne en blick som fick blodet att isa sig i hennes ådror. Vem var han? Vad var han? Skulle han betala för sig innan han gav sig av från gården? Egentligen spelade det kanske ingen roll, bara han försvann och helst aldrig kom tillbaka.

Anna låg nu vaken och lyssnade i mörkret. Hon andades tyst och lätt för att höra något från nattgästen. Gästrummet låg alldeles intill hennes egen sovkammare och man brukade alltid höra gästernas suckar, snarkningar eller när de vände sig i sin knarrande slaf. Men "Rosengren" var tyst. Tyst som döden...

Efter en timme så somnade hon ändå. När det är så mörkt och så tyst och när man är så trött, så tar det till slut ut sin rätt. Hon sov... Och hon skulle aldrig vakna upp mer.

För döden var verkligen på besök...

MUSIK : Långåmordet 0:00 fram till 0:33 (tonas ut).....

Introduktion

Martin: Men Hej igen! Och Välkomna till - Arkivpodden! I vår serie "Dokumenten berättar". Jag heter ju som vanligt Martin Ahlström och vi sänder ju som vanligt från vår arkivstudio – Arkivvägen 1 i Östersund. Idag blir det en lite annorlunda podd. Vi ska både samtala och lyssna på ljuv musik. Det ska nämligen handla om händelser som blev visor eller

skillingtryck. Dagens gäst är Jim Hedlund, pedagog på Riksarkivet i Östersund. Välkommen tillbaka Jim!

Jim: Tack så mycket Martin!

Martin: Idag går Arkivpodden lite i musikens tecken eller hur?

Jim: Jo, Det kommer att bli en mix av händelser och uppteckningar med visor och skillingtryck som vi hittat i arkiven.

Martin: Du har ju jobbat med det här ämnet i ett projekt tillsammans med folkmusikgruppen Triakel – som utmynnade bla i en skiva. Händelser i Nord...

Jim: Ja, Det blev väl lite som : "Folkmusiker möter arkivnörden". Ha ha ha

Jag måste ändå säga att jag inte var helt ensam från arkivvärlden, vi fick även stor hjälp från Mona Bergman i Riksarkivet i H-sand. Eftersom det inte bara handlade om visor från Jämtland utan även från övriga Norrland.

Martin: Ja, va bra... Men Jim – den här gruppen Triakel... - Vilka är det som ingår i Triakel? Vad spelar de? Är de kända?

Jim: Triakel, bildades 1995 och består som namnet avslöjar av tre medlemmar: Kjell-Erik Eriksson (fiol) , Emma Härdelin (fiol och sång) och Janne Strömstedt (tramporgel).

De har ett stort intresse för den svenska vistraditionen, särskilt från den egna hembygden (Jämtland/Härjedalen o Hälsingland). Triakel har hunnit med 7 skivor och har i sin genre fått mycket positiv uppmärksamhet , både nationellt och internationellt. De har turnerat runt i mer än 15 länder i Europa, Nordamerika och Asien.

Jag älskar dem... Inte bara för det här projektet utan för deras musik. Det är akustiskt, enkelt utan effekter och mycket finstämt och med en enorm känsla.

Martin: Du gillar dem!

Jim: Ja, ja jag var på en julkonsert med Triakel i Revsunds kyrka för ett par år sedan och bara jag nämner det här står nackhåren rakt ut... Och jag har varit på måååånga konserter – allt från Bruce S, U2, AC/DC mm till små lokala punkband, så jag...

Martin: Då förstår jag din entusiasm. Men din uppgift i projektet var alltså att leta efter visor och skillingtryck i arkiven?

Jim: Ja, delvis men en annan "sak" var att göra research och försöka hitta sanningen bakom gamla skillingtryck, sådana som Triakel ville spela in på sin skiva.

Dessa låtar och visor har ju uppstått kring riktiga händelser. Och vart går man om man vill göra en historisk forskning kring en händelse; Martin?

Martin: Till källorna! Till arkiven!

Jim: Javisst! Och det här projektet ger ju även en liten inblick i det enorma utbud som finns i våra arkiv och att arkiven kan vara en resurs på så många olika sätt.

Martin: Det låter ju jätteintressant.

Men Jim... Dagens inledning känns ju nästan som en skräcktriller.

Vad var det här? Det finns alltså en verklig händelse om det här? Har du hittat något bakom den här händelsen i arkiven?

Jim: Ja, det var en kort "faction" kring ett mordfall som senare skulle bli ett skillingtryck.

Martin: Med faction menar du att man gör fiction om en verklig händelse?.

Jim : Ja, det är en faction på *Långåmordet* som även finns med på Triakels skiva.

MUSIK-----Långåmordet 0:30 – 2:41 tonas ut -----

Långåmordet

Jim: Det här bygger alltså på en verklig händelse och vi har ju hittat detta skillingtryck i ett av våra arkiv... Nämligen Folkskollärare Olof Jansson I Svegs Arkiv. Givetvis har jag ju med mig de dokumenten idag...

Martin: Ja, titta du har ju taget med dig en hel volym till studion. (Volym är alltså en arkivkartong – oftast fylld av dokument)

Olof Janssons arkiv innehåller ju en massa lokal historia, folklivsforskning, kulturhistoria och berättelser från Härjedalen; Och för er som inte vet - Långå ligger vid Hede socken i Härjedalen. Olof Jansson måste givetvis ha påverkats av och dokumenterat detta mord.

Jim: Jajjemansan... Och han har även skrivit ner det här skillingtrycket.

Martin: Ja, titta! Här är det ju. Det här ju en visa, Och visor kan ofta vara vinklade eller överdrivna. Så du tog reda på vad som egentligen hände?

Jim: Ja, ur olika arkiv kan vi ju lägga pussel och få fram en liten men skrämmande berättelse. Textdomböcker men även från privata uppteckningar.

Martin: Jag är otålig berätta!

Jim:

Anna Olofsdotter bodde på en liten gård strax utanför Långå – Hede i Härjedalen. Hon försörjde sig bland annat på handelsresande som färdades mellan Sverige och Norge och erbjöd dem både mat och logi till en billig penning. Under hösten 1886 hade hon besök av en gårdfarihandlare vid namn "Rosengren". Detta besök skulle visa sig vara mycket ödesdigert för Anna Olofsdotters del. "Rosengren" som egentligen hette Carl Olof Olofsson Lindqvist var egentligen en man som hankade sig fram i livet genom att både misshandla och råna folk som han mötte under sina vandringar. Innan detta drama hade Carl Olof redan suttit i fängelse fem gånger och han beskrevs som en mycket farlig och våldsam människa.

Carl tänkte nog aldrig betala för sin vistelse på Annas lilla gästgiveri. Under natten mellan den 11 och 12 september, smög Olof ut ur sitt övernattningsrum och in till Anna som var ovetandes om att "döden nu var på besök". Olof smög sig fram till Annas säng och ströp henne medans hon sov...

Efter dådet gömde han hennes kropp under madrassen i sängen och bäddade så noga att man inte kunde se att hon i överhuvudtaget fanns där. Olof tog sedan med sig det han tyckte var av värde (bl.a. två fickur, en plånbok, kaffekannor, kaffe och sockertoppar) och sen lämnade han gården.

Eftersom Anna Olofsdotters kropp var så väl gömd tog det ett par veckor innan man hittade henne så mördaren hade ett stort försprång i sin flykt undan rättvisan. Men efter en

månad fick man ändå uppgifter från Stugun (5 mil från Östersund) om att en man med ett liknande signalement, som vittnen gett i Hedetrakten nu sågs ”stryka runt” i deras bygder.

Olof fångades in och snart kunde han knytas till ”Långåmordet”.

Carl Olof Olofsson Lindqvist dömdes till livstids fängelse (25 år) för strykmordet på Anna Olofsdotter.

Går man ut på RA:s Digitala forskarsalen; under *Frigivna straffarbetsfångar*, så kan man se ett fotografi på Carl Olof Olofsson Lindqvist, från fångrullorna med en massa fakta om hans brott, utseende, strafftid mm.

Musik.....Långåmordet..... 2:41 – 3:49.....

Långåmordet fortsättning

Martin: Mycket spännande och skrämmande och vilken häftig tolkning TRIAKEL gör. Men Jim? ; Själva ordet skillingtryck. Vad kommer det egentligen ifrån?

Jim: Skillingtryck är benämningen på de vishäften som förr trycktes och såldes (framför allt under 1800-talet) och som kostade just en skilling. Det var ofta ett enda ark som vikits så att det blev åtta sidor. De flesta förknippar skillingtrycken med visor med massor av verser om jämmer och elände, som sjungs ut i ett vackert men sorgligt skimmer. Men ett skillingtryck behöver inte bara handla om sorgliga och skrämmande saker.

Martin: Har skillingtryckens innehåll ändrats över tid?

Jim: Ja, just den genren sorg och ond bråd död, växte sig som starkast under 1800-talet. Men ofta finns det en verklig händelse bakom visan. Man kan väl säga att skillingtrycken var en motsvarighet till dagens skvallerpress i kombination med Spotify.

Martin: Hur såg de ut innan 1800-talet då?

Jim: Det var mer blandade visor, men givetvis fanns ”ond bråd död” med då också.

Sveriges äldsta skillingtryck är från 1583 och handlar om en ädel kvinna i Rom, som tar sitt liv efter skammen att ha blivit våldtagen av en kungason. Den visan har en andlig och religiös ton.

Man kan grovt säga att de äldre skillingtrycken (1600 tal) innehåller i huvudsak andliga visor, folkvisor, vaggvisor och ballader om äldre tider. Under 1700-talet började det ”ploppa upp” visor med propaganda (ofta politisk – GIII) men även hyllningsvisor av alla de slag.

Människor har ju alltid gillat (intresserat sig för) det här med skvaller i kombination av ”saftiga nyheter” och under 1800-talet fick just dessa en enorm popularitet.

Martin: Men varför blev det så populärt med skillingtryck?

Jim : Vi människor har i årtusenden haft med oss rytm och musik i vardagen. Men vi var tvungna att själva skapa den och hålla det vid liv.

Forskare hävdar att människor sjöng mycket mer och ofta i många fler sammanhang än vad vi gör idag. Man sjöng i arbetet, man sjöng vid elden, vid familjesamlingar, fester och ceremonier man sjöng tom inför krig och konflikter. Det var ju den ”egna musiken” man oftast kom i kontakt med under sitt liv.

Om man tänker efter – hur skulle det vara att leva helt utan radio och andra strömmad musik.

Martin: Hemska tanke.

Jim: Ja, så innan det fanns radio och grammofon, så var det naturligt att skillingtrycken blev otroligt populära. Det var ju en del i dåtidens musikutbud.

De framfördes ofta av kringvandrade musikanter , i byar, på marknader, på städernas torg och i handelsbodas. Olika förläggare tryckte upp och producerade vishäften till försäljning oftast utan att visornas upphovsman tjänade på det.

Ett skillingtryck kunde låta olika beroende på vem som framförde det. Oftast fanns nämligen inga noter till visorna. Ibland fanns det melodiförslag tryckt men för det mesta kunde sångaren hitta på sin egen melodi. En del blev riktiga hits, som nästa melodi vi ska lyssna på!

..... MUSIK..... Lejonbruden..... 0.00 - 3.17

Lejonbruden

Martin: Den här visan får mig att tänka på Emil i Lönneberga. Drängen Alfred och pigan Lina.

Jim: Ja, denna visa är ju tillsammans med bla "*Elvira Madigan*" ett av de mest kända skillingtrycken i Sverige. Och båda innehåller ju de ingredienser som var så tacksamma att skriva skillingtryck på: Omöjlig kärlek, missförstånd och ödestigna misstag, sorg och död...

Fast den visan vi nyss lyssnade på (Lejonbruden) är troligtvis inte byggd på en verklig händelse, medans *Elvira Madigan* är det. Den sägs vara upptecknad av en tysk skald (Adelbert Von Chamisso) och publicerades första gången år 1838 i Sverige – men kom inte ut på marknaden som skillingtryck förrän 1890.

Martin: Men är det här också något som du funnit i våra arkiv?

Jim: Tyvärr inte, men det finns kanske något exemplar i något privatarkiv på någon av RA:s andra orter... Annars så finns de båda två på Svenska visarkivet eller på Kungliga Biblioteket i Stockholm – KB har ju över 20 tusen vishäften/skillingtryck i sina samlingar.

Martin: Herre Gud! Vilken kulturskatt!

Jim: ja, haha! Det är ju sanslöst mycket!

Martin: Men har du några fler exempel på skillingtryck som innehåller just de där sorgliga ingredienserna som är så typiska för just skillingtrycken? Olyckor av olika slag var väl också något som man gjorde visor av?

Jim: Ja, absolut. Jag kan ju ta den här om den hemska drunkningsolyckan i Häggsjön 1883, då två femtonåriga flickor drunknade, medans de vallade getter i Kallbygden, Jämtland.

Det är verkligen ett äkta skillingtryck – unga oskyldiga flickor dör i olycka genom barnsligt oförstånd. Den har hela 22 verser och är verkligen känslösam i texten. Den blev upptecknad kort efter själva olyckan och sjöngs säkert både på marknader och i byarna runtom i Jämtland med omnejd.

Hör bara på början: *En sorglig sång jag ämnar sjunga – med rörda själ och kvalda bröst...*

MUSIK Häggsjön 0:00 – 3:25 tona ner

Olyckan på Häggsjön

Martin: ja, den är ju riktigt sorglig. Det finns ju även en slags moral i såna här visor. Man kan ju se en sån här visa som ett varnande exempel: Var försiktig, tänk dig för innan du tex ger dig ut på djupt vatten.

Jim: Jovisst , visan kanske fyllde någon slags varnande funktion. Men du vet ju hur naiva och dumdristiga ungdomar kan vara....

Martin: Ja, det har väl i alla tider hört till att en del ungdomar bara måste prova på farliga aktiviteter. Det är ungdomens oskrivna lag - Att inte alltid lyssna på de äldres moralkakor och varningar.

Det här skillingtrycket gjorde du också research på eller hur?

Jim: Ja, den korta versionen blir ju:

Den 19 juni 1883, så var tre unga flickor ute på vall i Kallbygden (Väst Jämtland). De var alltså vallpigor / vallade getter. De hette förresten Dorotea Stefansdotter, Anna-Lena Eriksson (som båda var 15 år) och Brita Eriksson (som var 12 år).

De går sen ner till Häggsjön och hittar en gammal rutten eka som de bestämmer sig för att sjösätta – ro ut en tur på sjön med. Den yngsta pigan Brita vägrar hoppa i, då hon ser den skruttiga båten. Men de andra två skrattar retsamt och ger sig ut på sjön. De kom snabbt ut på djupt vatten och så börjar det plötsligt blåsa frånlandsvind. Och det värsta av allt, båten var så dålig att den börjar ta in vatten. Och hur än de båda flickorna försökte ro iland båten så kom de ingen vart.

Brita som stod vid land och såg alltihopa, hörde också deras rop på hjälp och hur de grät och skrek i panik. Brita sprang hela vägen hem till byn för att hämta hjälp. Men det var långt

hem och det tog tid innan hjälpen kom fram – och då var det försent. Man letade och draggade efter dem men hittade inte de drucknade flickorna förrän dagen efter.

Och bara en vecka efter – på midsommardagen, hölls begravningen av de båda flickorna i Kalls kyrka.

Martin: Ååh Vilken tragisk historia. Usch va sorgligt...

Jim: Ja, det är fruktansvärt... Triakel har inte bara sjungit in den på skiva. Det finns en mycket gripande video på detta – ni hittar den på Youtube. Hur som helst finns det bl.a. arkivmaterial på detta i Kalls porträttarkiv.

Martin: det är både sorgligt och finstämt och vackert på samma gång . Men har du inte några gladare exempel? Något som inte följer normen om sorg, olycka och ond bråd död...?

Jim: Självklart! Nu kommer en riktig lovsång. Man kan säga att det är en hyllning till Hammerdalsbygden, i alla fall till alla de mysiga flickor som bor där...

MUSIK..... Hammerdalsvisan.....00:00 – 2:07

Hammerdalsvisan

Martin: Oj, efter det här vill man ju besöka Hammerdal! Vilken marknadsföring...

Jim: Ja, och det roliga är att han som skrev den varken bodde eller hade sitt ursprung till Hammerdal. Det måste egentligen ha med hans erfarenheter av någon tös från Hammerdal att göra.

Och om det är så – så bygger även denna visa på händelser ur verkligheten, men det blir nog svårt att kolla upp det i arkiven. Sånt där håller man nog för sig själv... ;-)

Martin: Jag får tacka så mycket för ett intressant ämne.

Jim: Tack själv!

Martin: Och ett stort tack också till Triakel som bjudit på ljuv musik... Tack! Tack!

Och.. Kära lyssnare - Om ni blev intresserade av Triakel, så hittar ni igen dem på Spotify, och som sagt de har ju släppt 7 skivor. Och - så finns de faktiskt på Youtube med...

Tack alla som lyssnar och fortsätt att följa oss, det kommer snart mer intressanta poddar!
Hej hej!